

Etterutdanning for translatører: Et gode – eller et unødvendig onde?

Åge Lind

NHH

Summary

The article argues for post-qualification training for government-accredited [“state-authorized”] translators. The fact that accredited translators have passed a very challenging exam should not be seen as a crowning achievement, but rather as the start of continuous professional development.

In the author’s experience, based on his assessment of test translations submitted by a number of translation bureaux in connection with Statoil’s tender for the outsourcing of its translation services, as well as comments from clients, the work of accredited translators sometimes falls short of the standard expected from the profession.

The author furthermore contends that the type of courses now offered by the Department of Professional and Intercultural Communication, NHH, to budding translators – where translation is accompanied by in-depth lectures on the realities underlying the texts translated – should be of benefit also to accredited translators.

1. Behov for etterutdanning? *eller* “We can see the solution all right, it’s the problem we can’t see”

Jeg skrev for mange år siden en kronikk i *Aftenposten* med tittelen “Oversettelse – Amatørenes paradiset” som jeg fikk en god del kjeft for, riktignok var det også noen som var enig med meg. Der sa jeg blant annet at mens statsautoriserte translatører tross alt hadde avlagt en krevende eksamen, så kan hvem som helst bli oversetter – og blir det tilsynelatende også. Dette var nok noe urettferdig overfor mange oversettere, og i ettertankens klare lys har jeg moderert synet mitt på oversettere generelt og mange av dem spesielt, personer som gjør en glimrende jobb. Jeg har vel også fått et atskillig mer nyansert og noe mindre naivt syn på translatører.

Ettersom NHH har fått delegert både det formelle og reelle ansvaret for translatøreksamen og siden 2003 også autorisasjonen av translatører, får jeg – antagelig i kraft av å være sensor til translatøreksamen – av og til henvendelser fra personer som mener de ikke har fått det produktet de har betalt for, et produkt angivelig gjort av en statsautorisert translatør. Antagelig ut fra prinsippet om at “NHH gav, NHH tok”, så synes noen av dem å mene at vi snarest burde ta tilbake den autorisasjonen vi så ubetenksomt har gitt dem.

Jeg må innrømme at det vedlagte materialet ikke alltid er av den standard man burde forvente, for å uttrykke meg forsiktig, men selv om jeg av og til har hatt en tilbøyelighet til å putte hendene mine inn i vepsebol, og fått svi for det, så er dette et område jeg ikke vil la meg involvere i.

Statoil hadde høsten 1997 en anbudskonkurranse, der en rekke byråer ble bedt om å levere inn prøveoversettelser i fire språk: engelsk, fransk, spansk og tysk. Einar Hansen og jeg ble

engasjert til å vurdere oversettelsene til og fra engelsk. Tekstene som skulle oversettes, en 10-12 stykker, var av varierende lengde og dekket forskjellige områder: økonomi, teknologi (olje/data), jus, tekster med mer generelt innhold, osv. Dette ble selvfølgelig gjort anonymt.

Vi fant materialet så interessant at vi ba om tillatelse fra de tilbydende byråene om å få bruke materialet i forskningssammenheng. Det ble sendt et brev via Statoil, og vi fikk positiv tilbakemelding, ingen av byråene hadde noe imot at materialet ble brukt på den måten som var skissert.

Vi lovet å behandle materialet konfidensielt, vi var heller ikke interessert i å ta for oss en enkelt oversetter eller et enkelt byrå, men heller se hvordan forskjellige oversettere hadde valgt forskjellige løsninger, noen åpenbart med større suksess enn andre. Vi var heller ikke interessert i å finne ut hvilke byråer som skjuler seg bak de ulike oversettelsene, selv om det sannsynligvis ikke ville være noe stort detektivarbeid. Noen byråer uttrykte da også ønske om å få en tilbakemelding når det gjelder kvaliteten på det arbeidet som var utført, noe vi avsto; vi var selvfølgelig nødt til å forholde oss til Statoil som oppdragsgiver.

Jeg har – ved *Fagspråkkonferansen 1998* – redegjort for noe av det vi fant, bl.a. tok jeg for meg én av tekstene og gikk kritisk igjennom løsningsforslagene. Jeg har også brukt noe av materialet ved andre anledninger: papers, foredrag, artikler, osv. og jeg vil bare gi et kort oppsummering av noe av det vi fant.

- **Feiltolkning av kildeteksten**, til dels alvorlige misforståelser, som nok skyldes at oversetteren helt klart ikke hadde forstått det han/hun oversatte. Dette var kanskje den alvorligste typen feil.
- **Terminologiske feil** eller ordvalgsfeil, som forekom ganske hyppig. Slike feil kan være alvorlige, fordi de ofte er meningsvridende.
- **Grammatiske/syntaktiske/ortografiske feil**, som kan være sjenerende, fordi de suger til seg oppmerksomhet, og gir teksten et visst useriøst preg. Selv om det generelt ikke var plagsomt mange av denne typen feil, forekom det noen forbausende eksempler i ellers rimelig bra oversatte tekster.
- **Interferens fra kildespråket** når det gjaldt fraseologi, kollokasjoner, falske venner, osv. med uidiomatisk eller unaturlig språk som resultat, fant vi også en del av. Dette gav noen av tekstene et tydelig preg av å være, ja nettopp, “oversatt” (*translationese*).

Siden vi må gå ut fra at byråene hadde brukt sine “beste folk” til å gjøre dette arbeidet, så var kvaliteten på noen av oversettelsene litt urovekkende. Vi var også noe forbauset over kvalitetssikringen i enkelte byråer, vesentlige elementer var utelatt, også hele setninger, til og med avsnitt. En del faktisk informasjon var endret: tall, beløp, osv. (f.eks. million til milliard og omvendt).

Dette er bekymringsfullt når det skjer i prøveoversettelser, som man ville tro var ganske omhyggelig gjennomgått og kontrollert av byrået. Hva da når store tekstmengder skal ut på kort tid – “dette skulle helst ha vært ferdig i forrige uke”?

Enkelte av tekstene, fra forskjellige byråer, var for øvrig åpenbart oversatt av samme person. Jeg er selvfølgelig klar over at selv om mange byråer oppgir at de har statsautoriserte trans-

latører i en rekke språk, så er det langt fra alltid tilfelle. Jeg har vel også en vel begrunnet mistanke om at oversettelser som sies å være gjort av statsautoriserte translatører, heller ikke alltid er det, uten at det nødvendigvis behøver å bety noe mindreverdige. I mange byråer vil likevel en statsautorisert translatør, gjennom sitt stempel, både stå som garantist og være ansvarlig for at arbeidet er profesjonelt utført.

2. Situasjonen i dag eller “If ignorance is bliss, why aren’t we all deliriously happy?”

For en del år siden var jeg invitert til å holde et kurs for film- og fjernsynstekstere i det som den gang het Norsk Tekst, holdt på et hotell utenfor Aberdeen i Skottland.

I forkant av kurset satte jeg meg ned et par kvelder og så igjennom en del engelskspråklige serier – jeg hadde kabel-TV den gangen – og noterte en god del uheldige oversettelser. Det var ingen mangel på eksempler, uten at jeg tror dette er et område som nødvendigvis er verre enn andre. Fordelen for noen og ulempen for andre er at vi øyeblikkelig kan sammenlikne kildepråk og målpråk, noe vi ellers sjelden kan, selv om vi i bøker, magasiner, aviser ofte ser kildepråket skinne igjennom. Tilfeldigvis var noen av de eksemplene jeg tok opp, oversatt av personer som var til stede, uten at det viste seg å være noe problem.

Kurset viste seg også å være en positiv opplevelse. Det var tydelig at deltakerne følte et stort behov for informasjon, konsultasjon, tilbakemelding, korrektiv på en rekke oversettelsesområder.

Det hadde også en litt negativ konsekvens: Jeg ble i ettertid nedringt med spørsmål og problemer oversetterne hadde og måtte dessverre til slutt nekte å ta imot flere.

Og siden feil begått av fjernsynstekstere ofte er morsommere – men ikke nødvendigvis verre – enn dem vi finner i juridiske dokumenter, la oss se på et par eksempler:

Fra serien om Sorte Orm (*Blackadder*), der Sorte Orm i Rowan Atkinsons skikkelse, med henvisning til personen spilt av Hugh Laurie, som øyensynlig var i besittelse av disse kvalitetene, sier følgende:

The fact that I’m not an aristocratic millionaire with the sexual capacity of a rutting rhino is a constant irritant

Oversetteren oppfattet antagelig *rutting* (= *brunstig*) som *rotting*, og oversettelsen ble deretter:

At jeg ikke er en rik aristokrat med potens som et neshornlik er enerverende

Hvis det man oversetter ikke gir mening for en selv, så gir den neppe mening for andre heller.

I neste eksempel, som jeg så ganske nylig, er vel oversettelsen plausibel eller logisk, i hvert fall isolert sett, og la oss ta den først:

Menn er ugifte lenger for å drive med idrett

Og i kombinasjon med det som faktisk ble sagt, vil jeg tro at for en god del seerne vil det fremdeles høres logisk ut, selv om denne idretten nok ikke blir en olympisk gren med det første:

Men stay single longer in order to play the field¹

Oversettelse av ord heller enn mening er en gjennomgående feil – på alle nivå, noe som også viser at man ikke helt forstår det man oversetter.

En rekke politi-/kriminalserier på engelsk i alle TV-kanalene foregår i New York City, og sakene ender ofte opp foran en jury i det som kalles *Supreme Court*, og som uten unntak blir oversatt med *Høyesterett*.

Det er for så vidt riktig at de fleste delstatene har en domstolssystem som kopierer – i hvert fall delvis – det føderale systemet, med en *Supreme Court* eller *Høyesterett* på toppen. Det er **ikke** tilfelle i New York, der *Supreme Court* er en førsteinstansrett for de fleste saker, sivile saker som straffesaker, dvs. sakene begynner der. Å kalle det *Høyesterett* viser ikke bare manglende kjennskap til amerikansk rett, men også norsk rett. På samme måten ser vi den engelske *High Court* – som hovedsakelig er en førsteinstansrett for sivile saker – også omtalt som *Høyesterett* (hvor det ofte står at “NN tapte saken i den engelske Høyesterett, men vil anke saken videre”).

Nå vil kanskje noen si at dette er ikke translatørmateriale; nei vel, men problemene er akkurat de samme: misforståelser, dårlig kjennskap til kildepråket, manglende fagkunnskap, osv.

Dette siste eksemplet, som er en atskillig verre feil enn *brunstige neshorn* versus *neshornlik*, fordi det kan ha potensielt alvorlige konsekvenser, er absolutt innenfor translatørområdet, og hvis en kandidat til translatøreksamen begikk en slik feil, skal det ikke svært mye mer til før vedkommende får tommelen ned.

Fra Patentloven (Lov om patenter, 15 des. 1967, Nr. 9):

§ 61. I sivile saker om patentinngrep kan frifinnelse ikke bygges på at patentet er ugyldig eller kan kreves overført, jf §§ 52 og 53, uten at det først er avsagt dom for patentets ugyldighet eller overføring. Frifinnelse kan likevel bygges på at patentet er opphevet eller overført etter § 25.

Frifinnelse kan uten hensyn til første ledd bygges på at patentet var ugyldig før det ble begrenset ved patentbegrensning, når det ikke bygges på at patentet også i begrenset form er ugyldig.

Oversettelsen til engelsk lyder som følger:

Section 61. In civil actions concerning patent infringements, an acquittal shall not be based on the patent being invalid or the conditions for transfer being fulfilled (cf. sections 52 and 53) without a judgement stating the invalidity or the transfer of the patent. An acquittal may, however, be based on the patent having been revoked or transferred according to section 25.

Notwithstanding the first paragraph, an acquittal may be based on the patent being invalid before being limited by patent limitation, provided that the acquittal is not based on the patent as limited also being invalid.

---

¹ *play the field*: skaffe seg flere kvinnelige bekjentskaper/mer seksuell erfaring. Brukes om begge kjønn: “After her divorce, she felt free to play the field again”.

Hva er så feilen? Her ser vi en uakseptabel sammenblanding av sivilrettslig og strafferettslig terminologi, som delvis gjør oversettelsen meningsløs.

Frifinnelse brukes på norsk både i sivile saker (der retten avsier dom i favør av saksøkte) og straffesaker, mens *acquittal* på engelsk utelukkende er en strafferettslig term.

Det samme er tilfelle med ordet *defendant*, som brukes på engelsk både om *saksøkte* i sivile saker og *tiltalte* i straffesaker.

Selv om informasjonen her er lett tilgjengelig, så er dette et typisk eksempel på en innlært feil hos ellers kompetente oversettere, en feil som er vanskelig å avlære. Vi vil stort sett bare sjekke/slå opp det vi ikke kan. Det vi tror vi kan, blir aldri kontrollert: *frifinnelse* tilsvarer *acquittal* – i.e. *case closed*.

Derfor er periodisk korrektiv, tilbakemelding til det man gjør, så viktig.

3. Konklusjon eller “Who will bell the cat?”

Ved translatøreksamen – som består av fire korte tekster – er det av og til tilfeldigheter som avgjør hvem som står og hvem som stryker. Man kan være heldig eller uheldig med tekstene, tilfeldigvis ha den referanselitteraturen som skulle til. Dette er særlig et stort problem i fjernere språk. For dem som består eksamen, bør autorisasjonen derfor være begynnelsen til videre kompetansebygging, og ikke på noen måte kronen på verket.

Vi har – spesielt i engelsk, men også i andre språk – regelmessig hatt kurs beregnet for vordende translatører. Til å begynne med bestod kursene i engelsk av en gjennomgang av eksamenstekstene året før, åtte tekster på åtte timer på en weekend-samling, med liten tid til oversettelsestekniske problemer, realiakunnskap, osv., noe vi som kursledere fant lite tilfredsstillende. Min forhenværende kollega Einar Hansen og jeg valgte derfor å satse på en annen modell. Nemlig flere samlinger, der ren tekstgjennomgåing utgjorde en begrenset del, men der vi kunne knytte tekstene opp mot underliggende realia, forelesninger om relevante emner innen spesielt finans/økonomi/jus, spesielt knyttet opp mot de tekstene som skulle oversettes. Dette suppleres med utdeling av rimelig fyldig dokumentasjon. Einar Hansens bidrag i denne utgaven av *SYNAPS* er nettopp et eksempel på den type forelesninger som kunne bli gitt. Etter at Einar lot seg pensjonere – i altfor ung alder – har jeg etter fattig evne prøvd å videreføre dette i en noe begrenset form. Det er likevel ganske tilfredsstillende å oppdage at svært mange av dem som i dag består eksamen i engelsk, er tidligere kursdeltakere.

Kursplanene for de to samlingene våren 2005 er vist som appendiks. For kort å kommentere den siste av de to samlingene, så dreide den juridiske teksten (E-N) ved 2004-eksamen seg om det amerikanske jurysystemet, spesielt utvelgelsen av juryen, med en god del svært spesialisert terminologi, og det var derfor naturlig å gi en forelesning om dette emnet. Den økonomiske teksten gikk på forskjellige bedriftstyper, og ble fulgt opp av en forelesning om forskjellene mellom norsk, engelsk, amerikansk terminologi på dette området, der de samme termene betyr forskjellige ting på britisk og amerikansk engelsk; begrepene har også noe forskjellig innhold i de forskjellige amerikanske delstatene. En rekke norske begreper, spesielt nye termer som *nuf* (norskregistrert utenlandsk foretak), og hva de bør oversettes til på engelsk, ble også behandlet.

Jeg er ubeskjeden nok til å tro at også personer med avlagt translatøreksamen kunne ha utbytte av å følge slike kurs. Nye ting dukker stadig opp, og faglig oppdatering er derfor viktig.

Men én av livets lover er jo at de som trenger en slik faglig fornying eller kompetanseheving mest, antagelig er de som det vil være vanskeligst å nå, fordi de ugjerne ser sin kompetanse vurdert på nytt, formelt eller uformelt. Oppdragsgiverne vil antagelig sjelden være i stand til å gi en kvalifisert tilbakemelding eller korrektiv til det arbeidet som er utført.

Jeg er derfor ikke så sikker på at en eksamen avlagt for mange år siden, i seg selv er en tilfredsstillende garanti for et høyt faglig nivå i dag.

For å komme tilbake til en sak jeg har reist tidligere, det er kanskje på tide å vurdere om eksamen som statsautorisert translatør fortsatt bør være en kvalifikasjon som varer livet ut. Kanskje bør vi, som enkelte har vært inne på, innføre en tiårs bevillingsperiode, der de som vil fornye bevillingen enten må gå opp til translatøreksamen på nytt, eller fra tid til annen følge et strukturert etterutdanningsopplegg med bestått etterfølgende test?

Jeg er villig til å være med å bidra til slike kurs, selv om katten bare motstrebende vil la seg "bjelle".

Appendiks 1

Plan for kurs for translatørkandidater, våren 2005

Norsk – engelsk

Fredag 1. april 2005 kl. 17.00 – 21.00

Lørdag 2. april 2005 kl. 10.00 – 15.00

Oslo Handelsgymnasium, Parkveien 65, 0254 Oslo

Fredag 1. april

- Kl. 1700   Kort introduksjon av deltakerne. Presentasjon av kursopplegget. Hvorfor stryker kandidater til translatøreksamen? Problemområder. Vesentlige feil – mindre alvorlige feil. Feiltolking. Utelatelser. Interferens.
- kl. 1800   Gjennomgang av norsk- engelsk allmenn tekst, translatøreksamen 2004, innsendt til retting og kommentar
- kl. 1900   Kvalitetssikring. Fagkunnskap eller språkkunnskap? Oversette ord eller oversette mening? Hvem oversetter man for? Kort oversiktsforelesning økonomiske emner: Betalingsformer.
- kl. 2000   Gjennomgang av norsk-engelsk økonomisk tekst, innsendt til retting og kommentar

Lørdag 2. april

- Kl. 1000   Kort oversiktsforelesning juridiske emner: konkurs på engelsk og amerikansk.
- kl. 1100   Gjennomgang av engelsk-norsk juridisk tekst, innsendt til retting og kommentar
- kl. 1200   Lunsj
- kl. 1300   Flere problemområder: Falske venner, kollokasjoner, fraseologi og ekvivalens. Kulturelle forhold.
- Kl. 1400   Gjennomgang av engelsk-norsk teknisk tekst, innsendt til retting og kommentar

Appendiks 2

Plan for kurs for translatørkandidater, våren 2005

Engelsk - norsk

Fredag 15. april 2005 kl. 17.00 - 21.00

Lørdag 16. april 2005 kl. 10.00 - 15.00

Oslo Handelsgymnasium, Parkveien 65, 0254 Oslo

Fredag 15. april

- kl. 1700   Presentasjon av kursopplegget.
Problemområder: Mer fraseologi/kollokasjoner.
Overtranslation/Undertranslation.
Kulturspesikke begreper. Idiomatikk
- kl. 1800   Gjennomgang av engelsk - norsk allmenn tekst,
translatøreksamen 2004, innsendt til retting og kommentar.
- kl. 1900   Selskapsformer på norsk, engelsk og amerikansk
- kl. 2000   Gjennomgang av norsk-engelsk økonomisk tekst, innsendt til
retting og kommentar

Lørdag 16. april

- kl. 1000   Kort oversiktsforelesning juridiske emner: Rettssystem. Common
law v civil law
- kl. 1100   Gjennomgang av engelsk - norsk juridisk tekst, innsendt til retting
og kommentar
- kl. 1200   Lunsj
- kl. 1300   Strafferett. Juryens rolle i anglo-amerikansk rett. Spesiell fokus på
terminologi.
- kl. 1400   Gjennomgang av engelsk - norsk teknisk tekst, innsendt til retting
og kommentar